

KARAR İNCELEMELERİ DERGİSİ

Journal of Decision Studies

ISSN: 2792-0852

Cilt/Volume: 2

Sayı/No: 2

ARALIK/December 2023

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

AMERİKALILAR ARASI İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ DANIŞMA GÖRÜŞÜ OC-14/94: AMERİKALILAR ARASI İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ'Nİ İHLAL EDEN YASALARIN YAYINLANMASI ve UYGULANMASINDAN DOĞAN ULUSLARARASI SORUMLULUK

*Advisory Opinion of the Inter-American Court of Human Rights
Oc-14/94: International Responsibility Arising from the Publication and
Implementation of Laws in Violation of the Inter-American Convention on
Human Rights*

Şeyma Nur DEMİRAY*

ÖZET

Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin OC-14/94 sayılı danışma görüşünde esas olarak, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesi'nde düzenlenen ve Amerikan Devletleri Örgütü'nün bir organı olan Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu'nun, Peru Devleti'nin yeni anayasa taslağında yer alan "ölüm cezasını" genişleten maddenin Sözleşme'yi ihlal edip etmediği sorusuna cevap aranmaktadır. Devletlerin uluslararası sorumluluğunun, taslak olarak belirtilen bir yasa hükmünde de oluşup oluşmayacağını irdeleyen Mahkeme, insan hakları yönünden önemli bir karara imza atmıştır. Mahkeme, Komisyon'un danışma görüşünde yönelttiği sorulara sadece Peru Devleti'nin "taslak" anayasasını esas alarak değil, Sözleşme'nin insan hakları ile ilgili bütün hükümlerini göz önünde bulundurarak bir yorum yapmıştır. Bu yaklaşım danışma görüşünün önemini göstermektedir.

Çalışma ile Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin OC-14/94 sayılı danışma

* Araştırma Görevlisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Milletlerarası Hukuk Ana Bilim Dalı, Ankara, Türkiye, e-posta: seyma.demiray@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0807-367X.

görüşünün genel olarak incelenmesi ve adı geçen karara ilişkin Mahkeme'nin önemli tespitlerinin değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, Bölgesel koruma, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesi, İnsan hakları

ABSTRACT

The Advisory Opinion OC-14/94 of the Inter-American Court of Human Rights was primarily requested by the Inter-American Commission on Human Rights, which is an organ of the American Convention on Human Rights. The request pertained to whether a provision in Peru's new draft constitution, which expanded the scope of the "death penalty," constituted a violation of the Convention. The Court examined the question of whether a state's international responsibility could arise from a provision stated in draft form. The Court approached this issue from a human rights perspective, interpreting it in the light of all the provisions of the Convention related to human rights. This study aims to provide a general overview of the Advisory Opinion OC-14/94 of the Inter-American Court of Human Rights and evaluate the significant findings of the Court.

Keywords: *Inter-American Court of Human Rights, Regional protection, Inter-American Convention on Human Rights, Human rights.*

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı'nda gerçekleşen trajik olaylar sonucunda devletler, birbirleriyle olan ilişkilerini farklı boyutta şekillendirmeye çalışmışlardır. Bu aşamada insan hakları fikrini geliştirmek ve yaygınlaştırmak, devletlerin temel hedeflerinden biri haline gelmiştir. Devletler, insan haklarını önceleyen hatta meşruiyetlerinin¹ kaynağı haline getiren adımlar atmışlardır. Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si bu gelişme ışığında ortaya çıkan önemli belgelerden biridir. İnsan haklarının uluslararası toplumda görünürlüğünün artması, evrensel ve

---

¹ Birçok devlet anayasalarında insan haklarına dayalı veya insan haklarına saygı duyduklarını belirten ifadeler yer vermektedirler. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda, cumhuriyetin niteliklerinin ifade edildiği 2. maddesinde insan haklarına saygılı ibaresi yer almaktadır. Almanya Anayasası'nın 1. maddesinin ilk fıkrasında; "İnsanın onur ve haysiyeti dokunulmazdır. Tüm devlet erki ona saygı göstermek ve onu korumakla yükümlüdür." esaslı hüküm altına alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası için bkz: <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/illeridairesi/Mevzuat/Kanunlar/Anayasa.pdf>

Federal Alman Yasası için bkz: <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80207000.pdf>

bölgesel olarak devletlerin birçok insan hakları sözleşmesi imzalamasına vesile olmuştur. Sözgelimi, evrensel olarak yapılan sözleşmelere BM çerçevesinde kabul edilen Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi² ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşmesi³ örnek olarak verilebilirken, bölgesel sözleşmelere de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)⁴ örnek gösterilebilir.

Bölgesel sözleşmeler kapsamında, AİHS'in yanında Afrika Birliği'nin ve Amerikan Devletleri Örgütü'nün (ADÖ) insan hakları çalışmaları dikkate değerdir. Nitekim, çalışmanın konusunu da oluşturan ADÖ'nün kabul ettiği Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesi, insan haklarının korunması açısından önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Ayrıca, Sözleşme'yi kabul eden ADÖ'nün görece diğer bölgesel örgütlerden daha eski bir kökene sahip olduğu söylenmelidir.

Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesi'ne değinmeden önce, Sözleşme'yi kabul eden ADÖ'den kısaca bahsedilmesi gerekmektedir. Amerika kıtasında, devletlerden oluşan birlik kurma düşüncesi her ne kadar 1820-1830 yıllarında General Simon Bolivar⁵ tarafından öne sürülmüş olsa da bu düşüncenin gerçekleşmesi II. Dünya Savaşı'ndan sonraya tekabül etmektedir.⁶ Amerika Birleşik Devletleri, Latin Amerika ülkelerinde, sosyalist düşünce ve yönetim anlayışlarının yayılmasını engellemek amacıyla birçok savunma andlaşması imzalamıştır. Bu iş birlikleri ve akdedilen andlaşmalar sonucunda, Amerikan Devletler Örgütü 1948 yılında kurulmuştur.⁷ ADÖ

² BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf e.t. 07.10.2023.

³ BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm22016089ss0148.pdf> e.t. 07.10.2023.

⁴ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur e.t. 07.10.2023.

⁵ “*Latin Amerika'daki İspanyol sömürgeleri, 1820-1830 yılları arasında bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Bağımsızlığın kazanılması sürecinde lider olarak öne çıkan isim, General Simon Bolivar idi. Amerika'nın tamamında birlik isteyen ve tam bağımsızlık düşüncesiyle mücadele veren Bolivar, Venezüella'da İspanyol iktidarını yıkmaya çağıran ve yerine güçlü bir merkezî yönetim oluşturulmasını amaçlayan Cartagena Manifestosu'nu yayınlamıştır.*” Aslıhan, Nesli, “Amerikalılararası İnsan Hakları Mahkemesinin Tarihi Gelişim Süreci, Genel Teşkilât Yapısı ve Yargılama Usûl Esasları”, Terazi Hukuk Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 150, Şubat 2019, s.3.

⁶ Nesli, s. 3.

⁷ “*Örgüt, Bogota'da yapılan 9. Amerikan Devletleri Konferansı sonunda 30.04.1948 tarihinde 21 Amerikan devleti tarafından imzalanarak kurulmuştur. Örgütü'ün şartı 1951 yılında Kolombiya'nın onay belgesini vermesiyle yürürlüğe girmiştir.*” Mehmet Semih, Gemalmaz,

bünyesinde yer alan organların en önemlileri; Genel Kurul, Danışma Kurulu, Sürekli Konsey, Bütünsel Gelişim Konseyi, Hukuk Komitesi, İnsan Hakları Komisyonu ve Genel Sekreterlik'tir. 2023 tarihi itibarıyla ADÖ'ye taraf devlet sayısı 24'tür.⁸

Örgüt, insan haklarının geliştirilmesi ve korunması bakımından çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bunlardan ilki, BM Evrensel Haklar Bildirisi'nden 5 ay önce, 1948 yılında, insan hakları ile ilgili olarak Amerikan İnsan Hakları Bildirisi'ni kabul etmesidir.⁹ Daha sonra ise Örgüt'ün, insan haklarının önemini vurgulaması açısından kabul ettiği en önemli belge "San Jose Paketi" olarak da bilinen Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesi'dir. Örgüt, Sözleşme'yi 1969 tarihinde kabul ederek imzaya açmıştır. Sözleşme, imzaya açılmasında 9 yıl sonra, 1978'de yürürlüğe girmiştir.¹⁰ Sözleşme'ye sadece ADÖ'ye mensup üye devletler taraf olabilmektedir. Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri Sözleşme'yi imzalamamışlardır, ancak Kanada ADÖ Şartı bakımından, Amerika Birleşik Devletleri ise Bildiri bakımından denetime tabi

Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukun Genel Teorisine Giriş, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 4. Baskı, Beta Yayınevi, 2003, s. 258.

⁸ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesi'ni onaylayan ve Sözleşme'den çekilen devletler için,

http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights_sign.htm, e.t. 07.10.2023; Bu devletler, Arjantin, Barbados, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Dominika, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, El Salvador, Grenada, Guatemala, Haiti, Honduras, Jamaika, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Surinam, Uruguay ve Venezuela'dır.

⁹ Gemalmaz, s.535; "Bir yandan Evrensel Bildiri'ye ön gelmesiyle öte yandan da uluslararası yerine bölgesel düzlemde biçimlendirilmiş olmakla ondan farklılaşmaktadır. Amerikan Bildirisi, 27'si hakları, biri hakların sınırlandırılmasını göstermek amacıyla kapsamını ve 10'u ise ödevleri düzenleyen toplam 38 maddelik bir belgedir. Bu yönüyle de toplam 30 madde içerirken BM Evrensel Bildirisi'nden daha kapsamlıdır."; Amerika İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirgesi https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=531 e.t. 07.11.2023.

¹⁰ Gemalmaz, s.538; "Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesi büyük ölçüde AİHS'ten izler taşımaktadır. Toplam 82 maddelik kapsamlı bir metindir ve yollama hükmü hariç, yine AİHS gibi klasik haklara, yani medeni ve siyasi hak ve özgürlüklere yer veren bir belgedir. Başka deyişle ekonomik, sosyal ve kültürel haklar düzenlenmemiştir. Ayrıca, Sözleşme (md. 27/1) ile taraf devletlerin 'savaş, kamusal tehlike ya da taraf devletin bağımsızlığını ya da güvenliğini tehdit eden başka tehlike durumlarında', yani olağanüstü durumlarda, Sözleşme çerçevesindeki yükümlülüklerinden sapma teşkil eden önlemler alabilecekleri öngörülmüştür." Gemalmaz, s.540-542; Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesi, https://www.oas.org/dil/treaties_b-32_american_convention_on_human_rights.pdf e.t. 07.10.2023; Gülден, Çamurcuoğlu, "Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Öngörülen Koruma Mekanizmaları", Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 14, 2019, s.717; Samancı, s. 1802.

tutulmaktadır.¹¹ Sözleşme, taraf devletler arasında ikili ilişkiler kurmak yerine insan haklarının korunması için tarafsız bir hukuki rejim kurmayı hedeflemektedir.¹² Sözleşme'ye ek iki protokol söz konusu olup, bunlar Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hak ve Özgürlüklere İlişkin San Salvador Protokolü ve Ölüm Cezasının Kaldırılmasına İlişkin Paraguay Protokolü'dür.¹³

Sözleşme'nin 52. maddesinde taraf devletlerin, sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerine uymalarını sağlamak ve olası hak ihlallerini denetlemek için Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu ve Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi olmak üzere iki organ öngörülmüştür.¹⁴

Komisyon, görevi ADÖ Şartı'nda yer alan hedefleri gerçekleştirmek olan ve 1959 yılında faaliyete başlayan özerk bir organdır. Komisyon, herhangi bir ülkeyi temsil etmeyen, insan hakları konusunda uzman olan ve Genel Kurul tarafından seçilen yedi bağımsız üyeden oluşmaktadır.¹⁵

¹¹ Gemalmaz, s. 538.

¹² Volkan, Aslan, "Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sistemi", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt:3 Sayı:2 Yıl 2012, s. 269.

¹³ Protokoller için bknz: <http://www.oas.org/juridico/english> e.t. 07.10.2023.

¹⁴ Gemalmaz, s.543; Human rights in the Inter American System, <https://www.oas.org/ipsp/images/English%20FAQs.pdf> ,s.1; Amy S. Dwyer, The Inter-American Court of Human Rights: Towards Establishing an Effective Regional Contentious Jurisdiction, 13 B.C. Int'l & Comp. L. Rev. 127 (1990), <http://lawdigitalcommons.bc.edu/iclr/vol13/iss1/6> , s.130.

¹⁵ Human rights in the Inter American System, s.1; Komisyon'un işlevi, Amerika'da insan haklarının gözetilmesini ve savunulmasını teşvik etmektedir. Komisyon bu işlevi, ülkeleri ziyaret ederek, tematik faaliyet ve girişimlerde bulunarak, belirli bir ülkedeki veya belirli bir tematik konudaki insan hakları durumu hakkında raporlar hazırlayarak, ihtiyati tedbirleri veya geçici tedbir taleplerini Amerikalılar Arası Mahkeme'ye göndererek ve bireysel dilekçeleri inceleyerek veya analiz ederek yerine getirir. Bu faaliyetler sonucunda Komisyon, devletlerin insan hakları ihlallerine karşı uluslararası sorumluluğunu belirler ve gerekli gördüğü tavsiyeleri verir., Human rights in the Inter American System, s.2; Düzenli ve özel oturumlar halinde yılda birkaç kez toplanan Komisyon, Sözleşme'nin ihlalleri ile ilgili başvuruları incelemenin yanı sıra Örgüt Şartı ve Komisyon Statüsü'yle uyumlu olarak Sözleşme 'ye henüz taraf olmayan fakat Örgüt üyesi olan devletlerle ilgili Amerikan Bildirisi'nin ihlal edildiğine ilişkin bildirimleri de inceleyebilmektedir. Aslan, s.276-277; Çamurcuoğlu, s.726 vd.; "Amerikan Sözleşmesi uyarınca, Komisyon'un amacı 'insan haklarına saygıyı ve savunmayı teşvik etmektir.' Buna göre, Amerikan Sözleşmesi Komisyon'a belirli yetkiler tahsis etmektedir. İlk olarak Komisyon, herhangi bir kişi, grup veya yasal olarak tanınan sivil toplum kuruluşundan herhangi bir taraf devlet tarafından Amerikan Sözleşmesi'nin ihlal edildiğini iddia eden dilekçeler alabilir. Bununla birlikte, Komisyon'un eyaletler arası anlaşmazlıklar için yargı yetkisi, yetkisini tanıyan devletlerle sınırlıdır. Bir birey, grup veya sivil toplum kuruluşu Komisyon'a kendi adına veya başka bir kişi adına dilekçe verebilir. Üçüncüsü, Komisyon'un rolü, tarafları insan hakları anlaşmazlıklarının dostane çözümünde teşvik etmeyi içerir. Bir anlaşmazlık Komisyon'un değerlendirmesi için kabul edilebilir ilan edildikten sonra, dilekçeciler Komisyon'un dostça yerleşim prosedüründen yararlanabilirler. Komisyon, taraflar-

Komisyon, Mahkeme'ye intikal eden uyuşmazlıkların belirlenmesinde ve Mahkeme'nin bu konuları ele almasında yardımcı olmakta; ayrıca gelecekteki ihlalleri önlemek için insan hakları ihlallerini izlenmesi ve insan haklarının korunmasının teşvik edilmesi için farklı faaliyetler gerçekleştirmektedir.¹⁶

ADÖ tarafından sağlanan insan hakları koruma mekanizmalarının hukuki dayanaklarını, doğrudan Amerikan Devletleri Örgütü'nün Şartı ve Amerikan İnsan Hak ve Ödevler Bildirisi ve Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesi oluşturmaktadır.¹⁷ Ayrıca, Amerikalılar arası sistem, insan haklarının korunması ile ilgili olarak, üçlü bir sisteme sahiptir. Bunlardan ilkinin, Amerikan Devletleri Örgütü'ne üye devlet vatandaşlarına Amerikan Devletleri Örgütü Şartı ve Amerikan İnsan Hak ve Ödevler Bildirisi'nin sağladığı koruma; ikincisini Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesi'nin, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin yetkisini kabul etmeyen devletlere uygulamak amacıyla oluşturduğu koruma oluşturmaktadır.¹⁸ Bu bağlamda denetim görevini Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu ve Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi yerine getirmektedir.¹⁹ Üçüncüsünü ise, Sözleşme'ye taraf olup, Mahkeme'nin yetkisini kabul eden devletlere sağlanan koruma oluşturmaktadır.²⁰ Amerikalılar arası sistem birbirleriyle örtüşen Bildiri ve Sözleşme üzerinde şekillenmiş olup, bu özelliği nedeniyle Avrupa sisteminden daha karmaşık ve farklı olarak nitelendirilmektedir.²¹

---

dan bilgi talep ederek bu işleme başlar ve yerinde soruşturmalardaki gerçekleri doğrulayabilir.” Dwyer, s. 134-135; Lea Shaver, “The Inter-American Human Rights System: An Effective Institution for Regional Rights Protection”, Washington University Global Studies Law Review 9, no. 4, 2010; s. 641.

¹⁶ Shaver, s. 647.

¹⁷ Aslan, s. 271; Bahar, Sommer Konuk, “Çevre ve İnsan Hakları İlişkinine Yeni Bir Yaklaşım: Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin Oc-23/17 Sayılı Tavsiye Görüşü”, Inonu University Law Review –InULR 11(1): 384-393 (2020), s.386; Uğur Samancı, “Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinin Denetim Organları ve Amerikalılar-Arası İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Uygulanmasının Denetimi”, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan, C.21, Özel S., 2019, s. 1799.

¹⁸ Aslan, s. 261.

¹⁹ Sommer Konuk, s. 386; Çamur, s. 726.

Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi Statüsü, https://www.oas.org/xxxivga/english/reference_docs/Estatuto_CorteIDH.pdf e.t. 07.10.2023; Samancı, s.1805 vd.

²⁰ Aslan, s. 261.

²¹ Aslan, s. 272.

Bu bağlamda çalışma kapsamında Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin insan hakları koruma mekanizmasındaki yeri incelenmiş ve Sözleşme'nin taraf devletlerde uygulanmasına yönelik olarak vermiş olduğu danışma görüşü açıklanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde Mahkeme'nin hukuki niteliği incelendikten sonra danışma görüşü verme yetkisi irdelenmiştir. Daha sonra görüşe temel konu açıklandıktan sonra kabul edilebilirlik ve yetki itirazları değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ise temel meseleye ilişkin veriler ayrıntılı şekilde incelenmiştir.

I. AMERİKALILARARASI İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN HUKUKİ NİTELİĞİ

1979'da kurulan Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesi'nden doğan, ADÖ'nün özerk bir yargı organıdır. Mahkeme'nin merkezi Kosta Rika'nın San José şehrinde bulunmaktadır ve ADÖ'ye üye devletlerden seçilen yedi yargıç Mahkeme'de görev almaktadır. Yargıçlar, Sözleşme'ye taraf devletler tarafından, gizli oyla ve ADÖ Genel Kurulu'nda, salt çoğunluk ile seçilmektedir.²² Mahkeme'nin amacı, özellikle davalar ve danışma görüşleri hakkında karar vererek Sözleşme'yi ve diğer Amerikan devletleri arasında akdedilmiş olan insan hakları andlaşmalarını yorumlamak ve uygulamaktır.²³ Kısacası, Mahkeme, ulusal yargı sistemlerini desteklemek ve tamamlamak için kurulmuştur.²⁴

Mahkeme'nin çekişmeli yargı yetkisini kabul eden Sözleşme'ye taraf devletler ve Komisyon, Mahkeme'ye dava açabilmektedirler. Bireylerin, Mahkeme'ye doğrudan başvurmaları öngörülmemiştir, önce dilekçelerini Komisyon'a sunmaları gerekmektedir.²⁵

²² Annual Report of the Inter-American Court of Human Rights 2022, https://www.corteidh.or.cr/images/informes/2022_informe_eng_02.pdf e.t. 07.10.2023, s. 13; Ural Yurdanur, Uslan, Tuğba, Güner, "İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması: Amerikan Sistemi", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2014, C.19, S.2, s.309-322, s. 316; Çamur, s. 734 vd.; Samancı, s. 1809; Shaver, s. 645.

²³ Human rights in the Inter American System, s. 4; Ural Uslan, Güner, s. 316.

²⁴ Çamurcuoğlu, s.734; Shaver, s. 647.

²⁵ Human rights in the Inter American System, s. 4; Sommer Konuk, s. 387; Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesi md. 61/1; Çamur, s.750, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, belirtildiği şekilde Komisyon veya bir taraf devlet tarafından başvurunun kendisine sunulması neticesinde Sözleşme hükümlerinin uygulanması ve yorumlanmasına ilişkin olarak bütün konuları inceleme yetkisine sahiptir. Bu nedenle Mahkeme, Komisyon raporunda belirtilen olgulara ve hukuki değerlendirmelere ilişkin incelemede de bulunabilecektir. Bununla birlikte Mahkeme, Komisyon'un bulguları ve vardığı sonuçlar ile bağlı değildir; Çamur, s.

Mahkeme olağan ve olağanüstü oturumlarda toplanabilir ve bu toplantılardaki yeter sayısı beş yargıç olarak kabul edilmiştir.²⁶ Taraf devletler spesifik vakıalar için karşılıklılık koşuluyla Mahkeme'nin yargı yetkisini tanıyabilmektedir ve fakat bu tanıma sonrasında, devletler tarafından tanıma beyanının geri çekilmesine Mahkeme izin vermemektedir. Aynı durum, danışma görüşü isteme talebi konusunda da geçerli olup, danışma görüşü isteme talebi geri çekilse dahi Mahkeme, bu taleple bağlı olmadan görüşünü açıklayabilmektedir.²⁷

Sözleşme 'ye göre, Mahkeme üç ana işlevi yerine getirmektedir: (i) çekişmeli yargı yetkisi işlevi (ii) geçici önlemler alma işlevi ve (iii) danışma işlevi.²⁸

Çekişmeli yargı yetkisi işlevinde; Mahkeme'nin kendi yetki alanına giren davalarda, Mahkeme, bir devletin Sözleşme'de veya Amerikalılar arası sistem kapsamında geçerli olan veya diğer herhangi bir insan hakları andlaşmasında tanınan haklardan herhangi birinin ihlalden uluslararası sorumluluk üstlenip üstlenmediğini belirler. Eğer, dava sonucunda o devlet hakkında sorumluluk doğmuşsa, Mahkeme, gerekli tazminat önlemlerini almakta ve hak ihlallerini telafi etmektedir.²⁹

Sözleşme'ye göre Mahkeme, aşağıdaki durumlarda olan belirli bireylerin veya birey gruplarının haklarını garanti altına almak için geçici koruma önlemleri almaktadır. Bunlar; (i) ciddi tehlike (ii) aciliyet ve (iii) onarılamaz zarar görme riski altında olmaktadır.³⁰ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kurallarında (m. 27) hem de Sözleşme'de (m. 63/2) Mahkeme'nin geçici önlem kararı verebileceği açıkça belirtilmiştir. Mahkeme, geçici önlem kararı alma tedbirlerine, hem kişileri diğer bireylerden kaynaklanan fiziksel tehditlerden³¹ korumak, hem de uygulamaların

---

752.

²⁶ Gemalmaz, s. 547; Ural Usulan, Güner, s. 316.

²⁷ Çamurcuoğlu, s. 737-738.

²⁸ Samancı, s. 1810.

²⁹ Annual Report of the Inter-American Court of Human Rights 2022, s. 16; Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesi md. 61; Çamurcuoğlu, s. 736; Dwyer, s. 134; Shaver, s. 650.

³⁰ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesi md. 63/2; Gemalmaz, s. 556; Ural Usulan, Güner, s.319; Çamurcuoğlu, s. 739; Dwyer, s. 134.

³¹ Shaver, s.649; "Tradesmen v. Colombia, Provisional Measures, Order of the Court (Inter-Am. Ct. H.R. Sept. 3, 2004), http://www.corteidh.or.cr/docs/medidas/comerciantes/se01_ing.pdf e. t. 07.10.2023, (Kolombiya'dan, davaya dahil olan kurbanların ailelerinin yaşamını

gecikmelerinden dolayı oluşabilecek mağduriyetlerden kaçınmak amacıyla sıkça başvurmaktadır.³²

Mahkeme'nin danışma görüşü verme yetkisi ise, ADÖ'ye üye devletlerin veya ADÖ organlarının Sözleşme'nin veya Amerika devletlerindeki insan haklarının korunmasına ilişkin diğer andlaşmaların yorumlanmasına ilişkin taleplerine yanıt vermesine olanak tanır. Ayrıca, bir ADÖ'ye üye devletin talebi üzerine Mahkeme, ulusal normların Amerikalılar arası sistemin araçlarıyla uyumluluğuna ilişkin görüşünü yayımlayabilir.³³ Mahkeme'nin danışma görüşü verme yetkisi aşağıda ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

Mahkeme'nin çekişmeli yargı yetkisi sonucunda verdiği hükümler, Sözleşme'nin 67. maddesinde belirtildiği gibi kesindir ve itiraz yolu öngörülmemiştir. Taraf devletler, Mahkeme hükmüne uymakla yükümlüdürler ve Mahkeme, eğer, Sözleşme'nin ihlal edildiğine karar verirse, ihlalin giderilmesi için ihlale neden olan tasarrufun giderilmesine veya eski hale iadesine³⁴ ve tazminata hükmedebilir.³⁵ Sözleşme'nin 65. maddesine göre, Mahkeme'nin hükmü taraf devletçe yerine getirilmez ise taraf devletin bu tutumu, Mahkeme'nin yıllık raporunda yer alır veya ADÖ Genel Kuruluna sunulur. Bu da Sözleşme'nin taraf devletleri siyasal bir yaptırıma tabi tuttuğunu göstermektedir.³⁶

ve kişisel bütünlüğünü koruma adımları atmalarını istemesi); Genie-Lacayo v. Nicaragua, Provisional Measures, Order of the Court (Inter-Am. Ct. H.R. Feb. 2, 1996), http://www.cor-teidh.or.cr/seriee ing/aleman se 01_ing.doc e.t. 07.10.2023 (Saldırı sonrasında devlet başkanı adayına kişisel koruma ve zırhlı araç sağlanması talimatı).

³² Ural Uslan, Güner, s.319; “Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin kimi geçici önlem kararları başka insan hakları sözleşme sistemlerinde pek rastlanmayan türde olabilmektedir. Ailelerin birleştirilmesi konulu geçici önlem kararları; kişilerin kendi ülkelerine geri dönmelerine izin verilmesi konulu geçici önlem kararları; devletin, ulusal insan hakları örgütünün ülkenin çeşitli yerlerindeki binalarının, burada çalışanların ve buraya gelenlerin güvenliklerini koruması talimatını içeren geçici önlem kararları; devletin, Mahkeme talimatıyla korunan kişilerin ifade özgürlüğü hakkını korumak üzere gerekli bütün önlemleri alması konulu geçici önlem kararlarında olduğu gibi Mahkeme'nin farklı türden geçici önlem kararları verebilmesi söz konusudur.”, Çamurcuoğlu, s.756; Çapan, Alişan, İnter-Amerikan İnsan Hakları Sistemi (Tarihsel Gelişim ve Güncel Sorunlara Yeni Yaklaşımlar) Hukuk Kuramı, Cilt: 1, Sayı: 3, Mayıs -Haziran 2014, s. 36.

³³ Annual Report of the Inter-American Court of Human Rights 2022, s. 22; Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi md. 64; Shaver, s. 649.

³⁴ Aslan, s. 284.

³⁵ Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi md. 63/1; Gemalmaz, s.556; Ural Uslan, Güner, s.318; Çamurcuoğlu, s. 757; Samancı, s. 1820.

³⁶ Gemalmaz, s. 557, Aslan, s. 286-287; Nesli, s. 15; Ural Uslan, Güner, s. 318; Çapan, s. 39;

A. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin Danışma Görüşü Verme Yetkisinin Hukuki Niteliği

Danışma görüşünün temel amacı, Amerikalılar arası sisteme üye devletlerin insan hakları alanındaki taahhütlerini yerine getirmelerine yardımcı olmaktır. Başka bir deyişle, devletlerin ve organlarının, onları tartışmalı işlemlere tabi tutmadan insan hakları andlaşmalarına uymalarına ve uygulamalarına yardımcı olmaktır.³⁷ Sözleşme'nin 64. maddesinde öngörülen danışma görüşü, diğer uluslararası mahkemelerin verdiği danışma görüşü yetkisine nazaran daha geniş bir şekilde hüküm altına alınmıştır.³⁸ Bu fark, madde metninin yorumlanması sonucunda ortaya çıkan Amerikan devletleri arasında insan haklarına ilişkin diğer belgeler ve ADÖ üyesi devletlerin ulusal hukuk düzenlemelerin yorumlayabilme yetkisinde görülmektedir. Mahkeme, Sözleşme'de belirtilen kısıtlandırılmalarla sınırlandırılmasına rağmen, danışma işlevinin insan haklarını korumak için gerektiği kadar geniş olduğunu ve ayrıca, Mahkeme'nin her konuda danışma görüşü vermek zorunda olmadığı ve kabul edilebilirlik kriterlerine dayanarak belirli konularda karar vermekten kaçınabileceği ve talepleri reddedebileceği vurgulanmalıdır.³⁹

Yukarıda bahsedilen durumlar toparlanacak olursa; Mahkeme üç durumda danışma görüşü verebilmektedir. Bunlar, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesi'nin yorumlanması, Amerikan devletlerinde insan haklarının korunmasına ilişkin diğer andlaşmaların yorumlanması ve ulusal hukuk hükümlerinin yorumlanmasıdır.⁴⁰ 1985 Cartagena de Indias Protokolü ile değiştirilen VIII. Bölümünde listelenen organlar da her birinin yetki çerçevesi dahilinde olmak üzere, Mahkeme'den danışma görüşü talep etme hakkına sahiptirler.⁴¹ Sonuç olarak, danışma görüşü isteyecek devletin, Sözleşme'ye taraf olması koşulu aranmamış, ADÖ'ye üye olması yeterli görülmüştür.⁴²

Samancı, s. 1824.

³⁷ Annual Report of the Inter- American Court of Human Rights 2022, s. 22; Ural Uslan, Güner, s. 318.

³⁸ Gemalmaz, s. 557.

³⁹ Annual Report of the Inter-American Court of Human Rights 2022, s. 22; Çamurcuoğlu, s. 761

⁴⁰ Nesli, s. 14; Aslan, s. 289; Ural Uslan, Güner, s. 318- 319.

⁴¹ Aslan, s.289. Bu organları şöyle sıralanabilir: a) Genel Kurul; b) Dışişleri Bakanları İstişare Toplantısı; c) Konseyler; d) Amerikalılar Arası Hukuk Komitesi; e) Amerikalılar Arası İnsan hakları Komisyonu; f) Genel Sekreterlik; g) Özel Konferanslar ve h) Uzmanlaşmış Kuruluşlar.

⁴² Aslan, s. 289.

Mahkeme'den, ulusal hukuk hakkında danışma görüşü istenildiği takdirde; bu danışma görüşü, yerel kanunların, Sözleşme veya insan hakları ile ilgili diğer Amerikan andlaşmalarıyla uyumlu olup olmadığına ilişkin olacaktır. Ayrıca, mevcut mevzuatın yanında, ulusal hukuk içinde henüz kanunlaşmamış metinlerin ve Sözleşme 'ye önerilen çekincelerin uyumlu olup olmadığına ilişkin görüş talepleri de bu kapsamda değerlendirilecektir.⁴³

Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin danışma görüşleri, çekişmeli yargı yetkisi sonucunda verdiği hüküm gibi bağlayıcı olmamakla birlikte bunların tamamen işlevsiz veya etkisiz oldukları da söylenemez.⁴⁴ Bu noktada, danışma görüşlerinin en önemli işlevinin Sözleşme ve diğer belgelerde yer alan düzenlemelere açıklık getirmek, onların kapsamını belirginleştirmek olduğu söylenebilir. Böylelikle taraf devletlerce ileri sürülen, uyuşmazlığa konu bir norm veya bu norma dayalı bir uygulamanın sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerle uygun olduğu iddiası, eğer bununla aksi yönde bir danışma görüşü varsa kabul görmeyecek⁴⁵ ve devletin uluslararası sorumluluğuna yol açabilecektir. Bu nedenle Mahkeme'nin danışma görüşlerinin teknik olarak hukuken bağlayıcı olmadıkları ancak pratikteki işlevleri ve siyasal konumu nedeniyle bağlayıcı oldukları söylenebilir.⁴⁶

II. AMERİKALILAR ARASI İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN OC-14/94 SAYILI DANIŞMA GÖRÜŞÜNE KONU OLAN OLAY

A. Genel Olarak

Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyon'u, 8 Kasım 1993 tarihli bir dilekçe ile Sözleşmesi'nin 64. maddesinin 1. fıkrası⁴⁷ uyarınca, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'ne aşağıdaki soruları içeren bir danışma görüşü talebinde bulunmuştur.⁴⁸ Danışma görüşüne konu olan sorular şöyledir:

⁴³ Nesli, s. 15.

⁴⁴ Gemalmaz, s. 561, Çamur, s. 764; Dwyer, s. 135.

⁴⁵ Gemalmaz, s. 561.

⁴⁶ Gemalmaz, s. 561; Sommer Konuk, s. 387.

⁴⁷ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 64: "1) Örgüt üyesi devletler, bu Sözleşmenin ve insan haklarının korunmasına ilişkin Amerikan Devletlerindeki diğer antlaşmaların yorumu hususunda Mahkemeye danışabilirler. Buenos Aires Protokolüyle Değişik Amerikan Devletleri Şartının X. Bölümünde sayılan organlar da kendi yetki alanlarıyla çerçeveli olarak, aynı şekilde Mahkemeye danışabilirler."

⁴⁸ Inter-American Court Of Human Rights Advisory Opinion OC-14/94, para. 1.

“Uluslararası yükümlülükleri de göz önüne alındığında Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesi’ne taraf bir devlet tarafından kabul edilen ve yürürlüğe konulan, sözleşmeden kaynaklanan yükümlülükleri açıkça ihlal eden bir yasanın hukuki etkileri nelerdir?”

“Uygulanması halinde Sözleşme’yi ihlal edecek bir yasa yürürlüğe koyan akit devletin yetkili görevlilerinin, bu işlemden dolayı görevleri ve sorumlulukları nelerdir?”

Komisyon, danışma görüşü talebinde, talep edilen yorumun Sözleşme’nin 4. maddesi, 2. ve 3. paragrafı⁴⁹ ile ilgili olduğunu belirtmiştir.⁵⁰ Komisyon’un bu maddeyi belirtmesinin nedeni ise Sözleşme’nin 4. maddesinin 2. ve 3. paragraflarına aykırı bir şekilde ölüm cezasına tabi olmayan bir suçta, bu cezayı uygulayarak cezanın uygulanma alanını genişleten, yeni Peru Anayasası’nın 140. maddesine eklenen hükümdür. Ayrıca, Komisyon, 1979 Siyasi Anayasası’na göre, Peru’daki ölüm cezasının, yalnızca savaş sırasında devlete ihanet suçuna uygulanabileceğini, yeni yasanın bu hükmü genişlettiğini ifade etmiştir.⁵¹

Mahkeme Sekreterliği, 11 Kasım 1993 tarihli ve Mahkeme Usul Kuralları’nın 54. maddesinin 1. paragrafı uyarınca hareket eden bir belge ile yazılı gözlemler ve ilgili belgeler talep etmiştir. Mahkeme Başkanı, yazılı gözlemlerin ve diğer ilgili belgelerin 31 Aralık 1993 tarihinden önce Sekreterliğe sunulmasını istemiştir.⁵² Daha sonra Peru, Kosta Rika, Brezilya ve Adalet ve Uluslararası Hukuk Merkezi (SEJIL), Andean Hukukçular Komisyonu gibi sivil toplum kuruluşları, konu ile ilgili görüşlerini sunmuşlardır. 3 Ocak 1994 tarihli notlarla hareket eden Sekreterlik, üye devletleri ve ADÖ organlarını 21

⁴⁹ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 4: “...2) Ölüm cezasını kaldırmamış ülkelerde, ölüm cezası yalnızca en ağır suçlar için ve yetkili bir mahkeme tarafından verilen nihai karar uyarınca ve suç işlenmeden önce çıkarılan bu cezayı belirleyen bir yasa uyarınca uygulanabilir. Böyle bir cezanın uygulanması şu anda uygulanmadığı suçlar üzerine uzatılmaz. 3) Ölüm cezası, onu kaldıran Devletlerde yeniden tesis edilmeyecektir.”

⁵⁰ Advisory Opinion OC-14/94, para. 2.

⁵¹ Advisory Opinion OC-14/94, para. 2.; Komisyon tarafından ileri sürülen argümanlarda, Peru hukukunun aşağıdaki hükümlerine atıfta bulunmaktadır:

1979 Siyasi Anayasasının 235. maddesi: ‘Savaş sırasında Devlete ihanet dışında ölüm cezası verilmeyecektir.’ Yeni Peru Anayasası’nın 140. maddesi: ‘Ölüm cezası, yalnızca savaş sırasında Devlete ihanet suçundan ve terör suçundan, Peru’nun taraf olduğu yasa ve andlaşmalara uygun olarak uygulanacaktır.’”

⁵² Advisory Opinion OC-14/94, para. 5-6.

Ocak 1994 halka açık bir duruşmaya çağırılmıştır.⁵³

B. Tarafların Danışma Görüşünde Yer Alan Sorular Hakkında İddia ve İtirazları

Açık duruşma sırasında Peru, Komisyon'un, Mahkeme'den istediği görüşle ilgili olarak gözlemlerini Mahkeme'ye iletmıştır. Buna göre; Komisyon'un, Örgüt'ün uzmanlaşmış bir organı olduğunu, talebinde Sözleşme'nin 64. maddenin 1. paragrafında belirtilen prosedür kapsamında görüş istediğini belirtmiştir. Ancak, belirtilen maddenin, üye devletlerin, kendi ulusal normlarından biri ile Sözleşme arasında karşılaşılan bir uyumsuzluk olduğunda Mahkeme'nin danışma yetkisine başvurma hükmünü içerdiğini, Komisyon'un, Peru'nun iç işlerine açıkça atıfta bulunduğunu ve dolaylı olarak ulusal bir yasayı, yani yeni Peru Anayasası'nın 140. maddesinde yer alan yeni normu sorgulamaya çalıştığını belirtmiştir.⁵⁴ Peru, bu koşullar altında danışma görüşü talebini kabul etmenin, bu sistemin bir parçası olan bir organ tarafından Amerikan Devletleri Örgütü'ne üye devletlerin yerel yasama mekanizmalarına orantısız müdahaleyi teşvik etmesi anlamında talihsiz bir emsal teşkil edeceğini ifade etmiştir.⁵⁵

Kosta Rika yazılı olarak sunduğu gözlemlerinde, Peru'nun yeni Anayasası'nın henüz yürürlüğe girmediğini, sonuç olarak, söz konusu Anayasa'nın bir 'Anayasa Taslağı' olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmiş ve Peru anayasa taslağının Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesi'nin yukarıda belirtilen maddeleri ile uyumluluğuna ilişkin Komisyon tarafından sunulan talebin kabul edilebilir olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca, Mahkeme'nin 8 Eylül 1983 tarihli OC-3/83 danışma görüşünde halihazırdaki sorunla aynı soruna cevap verdiği ve o cevapların hala geçerli olduğunu ifade etmiştir.⁵⁶

Mahkeme, bu itirazlara karşı temel meseleye girmeden, danışma görüşü talebinin, Sözleşme'nin 64. maddenin 1. paragrafı uyarınca Komisyon tarafından Mahkeme'ye sunulduğunu, Komisyon tarafından sunulan talebin, Usul Kuralları'nın 51. maddesinin 1. ve 2. paragrafında belirtilen resmi gerekliliklere uygun olduğunu belirtmiştir.⁵⁷

⁵³ Advisory Opinion OC-14/94, para. 9.

⁵⁴ Advisory Opinion OC-14/94, para. 12.

⁵⁵ Advisory Opinion OC14/94, para. 12.

⁵⁶ Advisory Opinion OC-14/94, para. 13.

⁵⁷ Advisory Opinion OC-14/94, para. 17.

C. Yetkisizlik İtirazları

Daha önce de belirtildiği üzere Mahkeme'den, örgüt üyesi devletler ve 1985 Cartagena de Indias Protokolü ile değiştirilen VIII. Bölümünde listelenen organlar -kendi yetki alanları ile ilgili olarak- danışma görüşü isteyebilirler. Buna göre; Peru hükümeti, Komisyon'un Sözleşme'nin 64. maddesinde belirtilen haliyle danışma görüşü talep edemeyeceğini yinelemiştir. Kosta Rika ise açık duruşmada belirttiği üzere Komisyon'un talebi sunduğu sırada, Peru'nun yeni anayasasının henüz yürürlüğe girmediğini, söz konusu anayasayı, 'taslak anayasa' olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Daha sonra Kosta Rika, farklı bir bakış açısı ile, Sözleşme'nin 64. maddesinin 2. paragrafında verilen yetkilere dayanarak, Mahkeme'nin, 'taslak şeklindeki mevzuatın' Sözleşme ile uyumluluğu konusunda danışma görüşü verme yetkisine sahip olabileceğini belirtmiştir.⁵⁸

Komisyon'a göre, danışma görüşü isteme talebi, Sözleşme'nin 33, 41. maddelerinin ve 64. maddenin 1. paragrafı uyarınca öngörülen yetki alanıyla ilgilidir.⁵⁹ Sözleşme'nin 33. maddesinde Komisyon'un, Sözleşme'ye üye devletlerin taahhütlerini yerine getirme konusunda görevli bir organ olduğu; 44. maddede ise Komisyon'un fonksiyonlarının sayıldığı belirtilmelidir. Sözleşme'nin 44. maddesinde sayılan fonksiyonlardan bir tanesi üye devletlerin hükümetlerine tavsiyelerde bulunmak, insan hakları lehine ilerici önlemler almak ve bu hakların gözetilmesi için ulusal hukuk hükümlerinin uyumlaştırmasını tavsiye etmektir. Sadece Sözleşme'nin 64. maddesi 1. paragrafı yorumlanarak, Komisyon'un, ADÖ üyesi devletlerin ulusal yasalarının, Sözleşme'yle uyumluluğuna yönelik danışma görüşü talep etme yetkisinin olmamasının söylenmesi, Peru hükümetinin yetki itirazındaki eksikliği olarak göz önüne alınmalıdır.

Mahkeme, Peru ve Kosta Rika hükümetlerinin, Komisyon'un danışma görüşü talebini, Sözleşme'nin 64. maddesinin 2. paragrafında yer alan ulusal yasaların yorumlanmasına dayandırdıklarını oysa Komisyon'un, Mahkeme'den istediği danışma görüşünü, Sözleşme'nin 64. maddenin 1. paragrafına dayandırdığını hatırlatmıştır. Zira Sözleşme'nin 64. maddesinin 1. paragrafı insan haklarının korunmasına ilişkin Sözleşme'nin veya diğer andlaşmaların yorumlanmasını talep etmeye yetkili olan ADÖ organlarını düzenlemektedir ve madde uyarınca Komisyon, bu hakkı haiz organlardan

---

⁵⁸ Advisory Opinion OC-14/94, para. 18.

⁵⁹ Advisory Opinion OC-14/94, para. 3.

biridir. Daha sonra Mahkeme, ilk olarak, Sözleşme'nin 64. maddesinin 1. paragrafının kendisine Sözleşme'yi ve Amerikan devletleri için bağlayıcı olan diğer insan hakları andlaşmalarını yorumlama konusunda tam yetki verdiğini ve 64. maddenin 2. paragrafında devletlerin ulusal hukuk kurallarının bu tür belgelerle uyumluluğunu analiz etme yetkisi verdiğini dikkate aldığını belirtmiş. Ancak, danışma yetkisinin amacının, Sözleşme ile güvence altına alınan hak ve özgürlüklerin korunması dışında başka amaçlara yönlendirilemeyeceğinin de altını çizmiştir.⁶⁰

Yukarıda bahsedilen Sözleşme'nin 64. maddesinin 1. paragrafı ile ilgili olarak Peru Devleti tarafından ileri sürülen ilk iddiada, danışma görüşü istemeye yetkili kurumlar, ADÖ'ye üye devletler veya ADÖ Şartı'nın 1985 Cartagena de Indias Protokolü ile değiştirilen VIII. Bölümünde listelenen organlar -bu organlar arasında Komisyon da bulunmaktadır- şeklinde gösterilmiştir. ADÖ Şartı'nın 1985 Cartagena de Indias Protokolü ile değiştirilen VIII. Bölümünde listelenen organların, Mahkeme'den danışma görüşü talep etme yetkilerini yalnızca görevleriyle ilgili konular dahilinde olarak kullanılabilmektedirler. Ancak, diğer yandan, ikinci iddia altında, Peru Devleti, Sözleşme hükmünü lafzi yoruma tabi tutmuş, Mahkeme'nin ADÖ'ye üye devletlerin sadece kendi ulusal hukuklarına ilişkin olarak danışma görüşü talep edebileceklerini ifade etmiştir. Danışma görüşünde Mahkeme, bu yetkisini kullanırken devletlerin ulusal hukuklarının geçerlilik alanını yorumlama veya tanımlama yetkisine sahip olmadığını belirtmiş ve ancak Amerikan devletlerinin ulusal hukuklarının, insan haklarının korunmasına ilişkin andlaşmalar veya diğer andlaşmalarla uyumlu olup olmadığını ele alabileceğinin altını çizmiştir.⁶¹ Mahkeme'nin danışma yetkisini kullanırken yapması gereken yorumun kapsamı, her şeyden önce, üye devletlere ve ADÖ organlarına, bu konudaki uluslararası yükümlülüklerine tam ve etkin bir şekilde uymalarını sağlamak için tavsiye ve yardım sağlamak olmalıdır. Gerçekten de Mahkeme'nin yorumları insan haklarının korunmasına yönelik sistemin güçlendirilmesine katkıda bulunmalıdır. Sözleşme'nin amacı, Komisyon ve Mahkeme'nin kurulma nedenleri bunu gerektirmektedir.

Mahkeme, Komisyon'un yetkisi ile ilgili olarak, açıkça Komisyon'un, burada Peru'nun ulusal hukukunun bu Sözleşme hükmü ile uyumlu olup olmadığına dair bir beyan talep etmediğini, aksine, Komisyon'un sorduğu

⁶⁰ Advisory Opinion OC-14/94, para. 20-21.

⁶¹ Advisory Opinion OC-14/94, para. 22.

soruların, bu hükme hiçbir atıfta bulunmadığını belirtmiştir. Soruların genel bir nitelik taşıdığını ve Mahkeme'nin yanıtının yalnızca 4. maddeyi değil, aynı zamanda diğer tüm hakları ve özgürlükleri kapsayacak şekilde olacağını ifade ederek, yetkili olduğuna karar vermiştir.⁶² Mahkeme, Komisyon'un, Sözleşme'nin hükümleri ile bir devletin ulusal hukukunun uyumlu olup olmadığına dair açık bir beyan talep etmediği ve aramadığı için, Komisyon'un Sözleşme'nin 64. maddesinin 1. paragrafı uyarınca danışma görüşü talebini sunma yetkisi olduğunu kabul etmektedir.⁶³ Ayrıca, Mahkeme yukarıda belirtildiği üzere Sözleşme'nin 41. maddesinde yer alan Komisyon'un fonksiyonları çerçevesinde, Komisyon'un, insan hakları lehine ulusal hukukları ve anayasa hükümleri çerçevesinde ilerici önlemlerin kabul edilmesini teşvik etmek için üye devletlerin hükümetlerine tavsiyelerde bulunabileceğini ifade etmektedir. Her ne kadar Mahkeme, Komisyon'un danışma görüşü talep ettiği sorularda Peru Devleti'nin ulusal hukukuna değinmediğini belirtse de ilk dilekçesinde Komisyon'un Peru Anayasası'na atıf yaptığı unutulmamalıdır. Ancak, insan haklarının korunması sonucunu doğuran Mahkeme'nin bu yaklaşımının büyük eleştirilere konu olmadığı görülmektedir.

III. OC-14/94 SAYILI DANIŞMA GÖRÜŞÜNE KONU OLAYA İLİŞKİN TEMEL MESELELER

A. Konuya İlişkin Değerlendirmeler

Mahkeme, danışma görüşü talebinde sorulan sorularla ilgili olarak, talep kapsamında belirtilen Sözleşme'nin 4. maddesinin 2. ve 3. paragrafının yorumunu ele almayacağını, ayrıca, yine Komisyon tarafından dile getirilen ve danışma görüşü talebinin nedeni olarak gösterilen Peru'nun yeni Anayasası'nın 140. maddesinin yorumuyla ilgilenmeyeceğini belirtmiştir. Mahkeme, sadece danışma görüşü talebindeki iki soruyu açıklamakla yetineceğini ifade etmiştir.⁶⁴

Komisyon'un sorduğu ilk soru, Sözleşme'yi onaylayan devletin, taahhüt ettiği yükümlülükleri açıkça ihlal eden bir yasanın hukuki etkileri ile ilgilidir. Mahkeme, sorunun, dolaylı olarak Sözleşme'nin 1. ve 2. maddelerinin yorumuyla ilgili olduğunu, bu maddelerin, devletlerin Sözleşme'de tanınan hakları ve özgürlükleri sağlama yükümlülüğünü ve bunların Sözleşme'ye

---

⁶² Advisory Opinion OC-14/94, para. 24.

⁶³ Advisory Opinion OC-14/94, para. 25.

⁶⁴ Advisory Opinion OC-14/94, para. 29.

tabi olan tüm kişilere serbest ve tam bir şekilde kullanımını sağlama yükümlülüğünü, gerekirse bu hakları ve özgürlükleri etkili hale getirmek için gerekli olan yasama veya diğer önlemleri alma yükümlülüğünü içerdiğini ifade etmiştir.⁶⁵ Bu noktada devletlerin sorumluluğuna kısaca değinmek gerekmektedir.

Devletlerin sorumluluğu, uluslararası hukukun temel unsurlarından birini oluşturmaktadır. Hak sahibi olan süljelerin, sorumluluğunun da olması doğal bir sonuçtur. Uluslararası hukukun en önemli aktörü ve süljesi olan devletlerin hukuka aykırı eylemlerinden dolayı sorumluluğunun doğması bu doğal sonucun bir görünümüdür.⁶⁶ Sorumluluğun kaynağı sadece uluslararası anlaşmalar olmak zorunda değildir. Uluslararası sorumluluk anlaşmadan kaynaklanabileceği gibi uluslararası örf ve adet hukukundan da kaynaklanabilir.⁶⁷ Hatta sorumluluk, karşılıklı veya çok taraflı yükümlülüklerden doğabileceği gibi, uluslararası topluma karşı bir bütün olarak var olabilecek (erga omnes) yükümlülüklerden de doğabilir.⁶⁸ Sorumluluk konusu, Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun (UHK) sıkça önüne gelmiş ve UHK, en son bu konuyla ilgili olarak Uluslararası Hukuka Aykırı Fiiller Sebebiyle Devletlerin Sorumluluğuna İlişkin Taslak Madde'yi⁶⁹ 2001 yılında yayınlamıştır. Taslak Maddeler, devletlerin hangi yükümlülüklerinin ihlali sonucunda sorumluluğun doğacağını değil, ihlal sonrası doğan sorumluluğun nasıl düzenleneceğini içermektedir. Yani Taslak Maddeler, birincil değil ikincil kuralları içermektedir.⁷⁰ Taslak Madde hükümlerine göre sorumluluğun ortaya çıkması için; uluslararası hukuka aykırı bir fiilin ihmali veya icrai şekilde işlenmesi, söz konusu eylemin uluslararası hukuka göre devlete atfedilebilmesi ve devletin uluslararası bir yükümlülüğünün ihlalini teşkil etmesi gereklidir.⁷¹

⁶⁵ Advisory Opinion OC-14/94, para. 30-32.

⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz: Hakan Hakkı Erkiner, Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu, XII Levha Yayınları, 2010.

⁶⁷ Örneğin, UAD Korfu Kanalı ve Nikaragua'daki Askeri ve Yarı Askeri Faaliyetler Davaları.

⁶⁸ Yücel Acer, İbrahim Kaya, Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı İngilizce Özetli, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 12. Baskı, Seçkin Yayınevi, 2021, s. 445.

⁶⁹ Uluslararası Hukuk Komisyonu bu konuyla ilgili olarak Uluslararası Eylemlerden Dolayı Devletlerin Sorumluluğuna İlişkin Taslak Madde, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf e.t. 07.10.2023.

⁷⁰ Acer, Kaya, s. 444.

⁷¹ Acer, Kaya, s.444; Hüseyin Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap, Tamamen Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 6. Baskı, Turhan Kitapevi, 2019, s.155; Hakan Hakkı, Er-

Devletler, tarafı oldukları uluslararası sözleşmeleri yerine⁷² getirmekle yükümlüdürler. Aksi takdirde, yukarıda da değinildiği gibi yükümlülüğünü yerine getirmeyen her devletin uluslararası sorumluluğu gündeme gelecektir.⁷³ Örneğin, danışma görüşünde yer alan soruda olduğu gibi devletler, tarafı oldukları andlaşmalara aykırı olacak şekilde ulusal hukuklarında düzenlemeler yaparlarsa uluslararası sorumlulukları doğabilir. Ancak şunu belirtmek gerekmektedir; uluslararası sorumluluk, insan haklarının uluslararası düzeyde korunması mekanizmasından farklılık göstermektedir. Nitekim, insan haklarının korunmasındaki amaç insan kişiliğinin ve değerinin korunmasıyla ilgilidir⁷⁴ Uluslararası sorumluluğun kimler arasında işletilebileceği Taslak Maddelerin hazırlanması sırasında tartışılmış olup, kişiler bakımından sadece yabancılar için işletilebilme ihtimali konusuna itibar edilmemiştir.⁷⁵ Ancak,

---

kiner, Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu, XII Levha Yayınları, 2010, s.10-13

⁷² Acer, Kaya, s.444; Erkiner, s.102, Örneğin Korfu Boğazı davasında Nikaragua'daki Askeri ve Yarı Askeri Faaliyetler davasında ve Fas Fosfatları davası, Gabcikovo-Nagyymaros Projesi davasında bu ilke uygulanmıştır. Divan, bu ilkeyi Birleşmiş Milletler Hizmetinde Uğranılan Zararların Giderilmesine ilişkin danışma görüşünde ve Bulgaristan, Macaristan ve Romanya Arasında İmzalanan Barış Andlaşmalarının Yorumlanmasına ilişkin danışma görüşünde de uygulamıştır ve “*bir antlaşmadan kaynaklanan bir yükümlülüğü yerine getirmemenin uluslararası sorumluluğa yol açacağını açık olduğunu*” belirtmiştir.

⁷³ “Chorzów Factory davasında Uluslararası Daimî Adalet Divanı şunu ifade etmiştir: “Bir uluslararası hukuk prensibi ve hatta daha da köklü bir hukuki anlayış gereği bir taahhüdün ihlali bir tazmin yükümlülüğü içerir.”; PCIJ, Series A, No. 17, 1928, s. 29; 4 AD, s. 258. Ayrıca bkz., *Corfu Channel* davası, ICJ Reports, ss. 4, 23; 16 AD, s. 155; *Spanish Zone of Morocco* davası, 2 RIAA, ss. 615, 641 ve *Mayagna (Sumo) Indigenous Community of Awast Tingni v. Nicaragua*, Inter-American Court of Human Rights, 31 Ağustos 2001 (Ser. C) No. 79, para. 163.”, Malcom N. Shaw, Uluslararası Hukuk, Çeviri Editörü İbrahim Kaya: Çevirenler Yücel Acer, İbrahim Kaya, M. Turgut Demirtepe, G. Engin Şimşek, Sekizinci Baskı, TÜBA Yayınları, s.563; Ali İbrahim, Akkutay, “Uluslararası Antlaşmaların Türk İç Hukukundaki Konumu ve Etkileri”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 11 / 1, Haziran- 2007, s. 421.

⁷⁴ Pazarıcı, Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap, s. 154.

⁷⁵ Erkiner, s. 92-93; “*Özel raportör, Garcia Amador raporunda, sorumluluk ilişkisini haksız fiili işleyen devlet ile mağdur devlet arasında ikili bir ilişki olarak belirtmiştir. Amador'un düşüncesinde ilginç olan nokta, bu ikili ilişkinin mağdur tarafına, devletten başka kişilere de koymasında görülmektedir. Bununla beraber, Amador, devletin sorumluluğunun, bir uluslararası örgüte karşı doğabileceğini ve insan haklarının korunması konusunda, devletin gerçek kişiye karşı da sorumlu durumda olabileceğini tespit etmektedir. Yabancıların insan haklarının ihlâl edilmesi durumunda, devletin uluslararası sorumluluğunun doğacağını belirtmektedir. Amador, devlet ya da bir başka kişi dışında, doğrudan mağdur olan kişiden bir başkasının, devletin sorumluluğunu ileri sürebileceğinin mümkün olmadığını belirtmektedir. Dolayısıyla, Amador da devletin sorumluluğu hukukunu iki taraflı olarak ele almaktadır. Bununla birlikte, Komisyon, Amador'un raporunda belirttiği, mağdur devletten başka, ulus-*

devletlerin vatandaşları tarafından bölgesel veya evrensel insan hakları mekanizmaları karşısında sorumlu olma ihtimalleri göz ardı edilmemelidir. Bu noktada, uluslararası sorumluluk kurumu çerçevesinde sadece devletler ve uluslararası örgütlerin sorumlu tutulacağı söylenmelidir.⁷⁶ Bütün bunlar uluslararası sorumluluk ilkesinin, insan haklarının uluslararası düzlemde korunmasından farkını oluşturmaktadır.

Uluslararası sorumluluğu ortadan kaldıracak veya hafifletecek nedenler ise; fiilden zarar görenin zararı kabul etmesi, zarar görenin bu durumun yaşanmasında kusurunun olması, meşru savunma, zararlar-karşılık ve mücbir sebeptir.⁷⁷

Danışma görüşünde yer alan soru, yalnızca uluslararası hukuk çerçevesinde yasanın hukuki etkilerine atıfta bulunmaktadır. Mahkeme, yasa hakkında ulusal hukuktaki etkisine yönelik bir karar vermemiştir. Bu konuda, Mahkeme, ulusal mahkemelerin münhasır yargı yetkisine haiz olduğunu belirtmiştir.⁷⁸ Mahkeme, uluslararası yükümlülükler ve bunların ihlali sonucu ortaya çıkan sorumlulukların ayrı bir konu olduğunu; uluslararası hukuka göre, devletlerin tüm yükümlülüklerini iyi niyetle⁷⁹ yerine getirmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca, Mahkeme, devletlerin sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirmeme durumunu haklı çıkarmak için ulusal hukuku gerekçe edemeyeceklerinin altını çizmiştir. Mahkeme, danışma görüşü talebinde belirtilen soruyu sonuçlandırmadan önce taraf devletlerin Sözleşme’de belirtilen yükümlülüklerin taraf devletlerce nasıl uygulanacağını irdelemiştir. Bu noktada devletlerin uluslararası hukuk ile ulusal hukukları arasındaki ilişkiye değinmiştir.

Kısaca bu ilişki monist ve düalist teoriler ile açıklanmaktadır. Monist düşünce savunucuları uluslararası hukuk ve ulusal hukuku, tek bir hukuk düzeni olarak görmektedirler.⁸⁰ Böylelikle, uluslararası hukuk ile ulusal hukuk

---

lararası örgütlerin ya da doğrudan insan hakları ihlallerinin mağduru olan yabancı gerçek kişilerin sorumluluğu ileri sürebilmesine dair olan düşüncelerine itibar etmemiştir.”

⁷⁶ Pazarıcı, Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap s. 154; Elif, Uzun, Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu, 3. Baskı, Seçkin Yayınevi, 2021, s. 12.

⁷⁷ Pazarıcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, 3. Kitap, s. 175-176; Shaw, s. 572 vd.; Erkiner, s. 165.

⁷⁸ Advisory Opinion OC-14/94, para. 34.

⁷⁹ Burada Mahkeme, 1969 Viyana Andlaşmalar Sözleşmesi’nde de yer alan ‘Yürürlükteki her andlaşma tarafları bağlar ve onlarca iyi niyetle uygulanmak zorundadır.’ hükmünü ifade etmektedir.; Akkutay, s. 421.

⁸⁰ Itumeleng Shale, “Historical Perspective on the Place of International Human Rights Trea-

bir bütünün parçaları olarak kabul edilir.⁸¹ Bu görüşün en önemli savunucuları Duguit, Kelsen ve Scelle'dir. Monist teoride tek bir düzen içinde yer alan bu iki hukuk sistemlerinin hiyerarşik yerlerinin belirlenmesi öncelikli sorunlardandır. Her iki hukuk sisteminde yer alan düzenlemelerin bir noktada birbirleriyle çatışması mümkündür.⁸² Çatışma durumunda ise çatışan normların, normlar hiyerarşisindeki yerine göre bir çözüm üretileceği için uluslararası hukukun mu ulusal hukukun mu üstün olduğu sorusu bu teoride her zaman tartışılan bir konu olmuştur. Monist teoriyi benimseyenler genellikle uluslararası hukukun üstünlüğünü kabul etmişlerse de bunun aksini de savunanlar olmuştur.⁸³

Düalist düşünce ise monizm örneğinin aksine, uluslararası hukuk ile ulusal hukukun iki ayrı hukuk düzeni olduğunu ileri sürer.⁸⁴ Triepel ve Anzilotti tarafından savunulan bu görüşte ayrı iki hukuk düzenini oluşturması iki nedene dayanmaktadır. Birincisi, her iki hukuk düzeninin düzenledikleri toplumsal ilişkilerin farklı olmasıdır. İkincisi ise, her iki hukuk düzeninin kurallarının çoğunlukla farklı kaynaklardan doğmasıdır.⁸⁵ Buradaki sorun hangi hukuk düzeninin diğerine üstün geleceğidir.

Düalist yaklaşımın en sorunlu yönü, hiç şüphesiz, uluslararası normların içeriği ve anlamı ile bu andlaşma hükümlerinin ulusal hukuka aktarılması

---

ties in the Legal System of Lesotho: Moving beyond the Monist-Dualist Dichotomy.” African Human Rights Law Journal, vol. 19, no. 1, 2019, pp. 193-218, s. 196.

⁸¹ Shale, s.197; Pazarıcı, Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri 1. Kitap, Gözden Geçirilmiş 15. Bası, Turhan Kitapevi, 2021, s.19

⁸² Deniz Tekin Apaydın. “Monizm-Düalizm İkileminde Türk Hukuk Sistemi: Uluslararası Hukuka Bakış Üzerine Doktrinel Uzlaşmazlığın Nedenleri ve AB Hukuku Işığında Bir Değerlendirme”. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 9/1, Haziran 2018, s. 533.

⁸³ Tekin Apaydın, s. 533; Scelle, uluslararası hukukun, ulusal hukuka göre üstünlüğünü savunmuştur. Uluslararası toplumu bireylerden oluşan insanlığın tümü olarak tanımlayan Scelle, yalnızca bireyleri uluslararası hukuk kişisi kabul etmiştir. Kelsen ise monist görüşü savunurken, ahde vefa ilkesinin en üst norm olduğunu ileri sürmektedir. Ancak bu normu bir varsayımdan ibaret olduğunun da altını çizmektedir. Ahde vefa uluslararası örf ve âdet hukuku kuralıdır ve yalnızca andlaşmalar bakımından bu kural üstünlük taşır. Normativist pozitivizm kuramını benimseyen Kelsen “Hukukun Saf Teorisi” adlı eserinde, normlar hiyerarşisinde en üst sıraya temel norm olarak adlandırdığı “ahde vefa” (pacta sunt servanda) ilkesini koyar. Uluslararası andlaşmalar hukukunun temel dayanağı bu ilkedir. Esas norm tüm pozitivist hukuk incelemeleri için gerekli bir varsayımdır. Kelsen, farklı hukuk sistemlerinin anayasalarındaki temel norm aynı zamanda uluslararası hukuk için de geçerli olduğunu belirtmektedir. Işıl Özkan, “Uluslararası Hukuk- Ulusal Hukuk İlişkileri”, <https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2014/01/1-1-%C5%9F%C4%B11-%C3%96ZKAN.pdf> , s. 2133.

⁸⁴ Shale, s. 197.

⁸⁵ Pazarıcı, Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri 1. Kitap, s. 18.

sırasında ortaya çıkabilecek potansiyel ayrışmadır. Bu ayrışma sonucunda kendi ulusal hukukunu üstün tutan hukuk sistemine sahip olan devlet mahkemeleri, ulusal normları uygulamak zorunda kalacak ve böyle bir sapma durumunda o devlet, uluslararası yükümlülüğünü ihlal etmiş olacaktır.⁸⁶ Böyle bir ihtimal sonucunda da devletin sorumluluğuna gidileceği gözden kaçırılmamalıdır.

Uygulamada devletlerin uluslararası hukuku ulusal hukuklarına aktarma veya uygulama konusunda serbestiye sahip oldukları bilinmektedir. Söz gelimi Türk hukuk sisteminde uluslararası hukukun, Türk hukuk sisteminin bir parçası olduğu yönünde genel bir ilkeye rastlanılmamakla birlikte; Anayasa'nın 90. maddesinde yer alan, "*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir...*" hükmü yer almaktadır. Yine, Anayasa'nın 90.maddesinde belirtilen hükmün devamında usulüne göre yürürlüğe girmiş uluslararası andlaşmaların, Anayasa'ya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi'ne götürülemeyeceği ve temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda uluslararası andlaşma hükümlerinin esas alınacağı düzenlenmiştir.⁸⁷ Yine, Almanya, Hollanda,

⁸⁶ Lammers, s. 214.

⁸⁷ Akipek'e göre, usulüne göre yürürlüğe girmiş andlaşmalar Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca kanun niteliği kazandığı için, andlaşmanın somut hükümleri ile çatışır nitelikteki hükümler içeren eski tarihli kanunu, bu andlaşma zımnen ortadan kaldıracaktır. Serap Akipek, "Türk Mevzuatının Onaylanan Uluslararası Antlaşmalar ile Uyumlaştırılması Sorunu", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 48, sy. 1, Mayıs 1999, s. 21; Aybay'a göre, doktrinde bazı yazarların, Türk hukuku açısından andlaşmaların kanunlarla aynı düzeyde olduğu görüşüne; diğer bazı yazarların ise, andlaşmalarla ilgili olarak, Anayasaya aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurulması yolunun kapatılması görüşüne ağırlık verdiğine dikkat çekmiştir. Aybay'ın belirttiği bu son yazarlar, usulüne göre yürürlüğe konulmuş andlaşmaların kanunlardan daha üst düzeyde olduğunu kabul etmektedirler. Aybay ise bu konudaki kendi görüşünü şu şekilde ifade etmiştir: "...uluslararası antlaşmaların Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamaz, antlaşmalara 'kanun-üstü' bir statü kazandırılmaz.", Rona Aybay, "Uluslararası Antlaşmaların Türk Hukukundaki Yeri", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 70, 2007, s. 198; Akkutay'a göre, uluslararası andlaşmalarla ilgili hüküm içeren Anayasa'nın 90. maddesinin yanında, Türk hukukunu uluslararası hukuka açan Anayasa'nın 15., 16., 42. ve 92. maddeleri de göz önünde tutulmalıdır. Yazar, bu hükümlerde belirtilen konularla ilgili olarak, hüküm koyan uluslararası andlaşmaların garanti altına alınarak bunlara anayasal bir değer verilmesi gerekliliğinden bahsetmektedir. Yine yazar, bununla beraber göz önünde tutulması gereken hususun, usulüne göre yürürlüğe koyma işleminin Anayasa'nın 90. maddesine ve (Alıntılanan makale bu kısımda 244 sayılı Kanun'u belirtmiş olup, makale yazım tarihinde IX sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin yürürlükte olmadığı hatırlatılmalıdır.) IX sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi hükümlerine göre yapılmasının gerekli olduğunun altını çizmiştir. Dolayısıyla bu maddelerde adı geçen yükümlülükler Türkiye'nin usulüne göre yürürlüğe koyduğu uluslararası andlaşmalardan kaynakla-

Portekiz gibi devletlerin anayasalarında andlaşmaların yasalara nazaran üstünlüğü belirtilmiştir.⁸⁸ Ancak, uluslararası yargı veya hakemlik kararları incelendiğinde, genel olarak uluslararası hukukun ulusal hukuka üstünlüğü ilkesinin benimsendiği görülmektedir.⁸⁹ Buna karşılık, İngiltere’de olduğu gibi kimi ulusal mahkemeler usulüne göre yürürlüğe girmiş olan bir andlaşma ile ulusal hukuklarının çatışması durumunda, ulusal hukuk hükümlerinin üstün geleceğini belirtmiştir.⁹⁰

Elbette, bir andlaşmada taraflar, andlaşma hükümlerinin, taraf devletlerin ulusal hukuklarında doğrudan etkili olacağını karar vermiş olabilirler. Bu durumda, taraf devletler, andlaşma hükümlerini kendi ulusal hukuk düzenlerinde doğrudan yürürlüğe koymak noktasında uluslararası hukuki bir yükümlülüğe girmişlerdir.⁹¹ Uygulamada bu tür örnekler sık rastlanılmamaktadır.⁹²

İnsan hakları çerçevesinde monist ve düalist teoriler hakkında, ayrıca şu belirtilmelidir; iki hukuk sisteminin yani ulusal ve uluslararası hukukun uyumlaştırılması, uluslararası insan hakları belgelerinin çoğunda yer alan bir devlet yükümlülüğü olarak öngörülmüştür.⁹³ Uluslararası insan hakları belgelerinin kitlesel olarak benimsenmesi önemli olsa da, bu belgelerin bireylere fayda sağlayabilmesi için, içerdiği normların ulusal düzeyde önem

---

nan yükümlülüklerdir. Yazar, 90. madde göz ardı edilirse uluslararası andlaşmaların yasama organının iradesi olmaksızın veya hiçbir iç hukuk işlemi yapılmaksızın doğrudan etkili olduğu sonucuna ulaşılabileceğini, bu durumun da doğrudan etkisi olan uluslararası andlaşmaların iç hukuka üstün tutularak uygulanma sonucuna dikkat çekmektedir. Akkutay, Türk hukuku açısından uygulamada yaşanabilecek en sorunlu durumun Anayasa’ya aykırı bir temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası andlaşmanın usulüne göre yürürlüğe konulması durumunda gündeme geleceğini belirtmiştir. Bu durumda uygulamaya giren uluslararası andlaşmanın Anayasa’nın 90. maddesinin açık hükmü karşısında Anayasa’ya uygunluk denetimine tabi tutulamayacağını ve Anayasa’ya uygun olarak çıkarılmış bir kanunla çatışması durumunda uluslararası andlaşma hükümlerinin esas alınacağını, uygulamada andlaşma hükümlerinin ihmal edilemeyeceğini hatırlatmıştır., Akkutay, s.426, 441.

⁸⁸ Melda Sur, Uluslararası Hukukun Esasları, 15. Baskı, Beta Yayınevi,2021, s. 61.

⁸⁹ UAD Ergin Olmayanların Vasiliğine İlişkin 1902 Sözleşmesi Davası, UAD 1974 tarihli Balıklık Davası.

⁹⁰ Attorney General for Canada v. Attorney General for Ontario; Sur, s. 61.

⁹¹ Johan G. Lammers, “The Monist or Dualist Approach to the Relationship between International Law and National Law.” NJA Law Journal, 3, 2009, pp. 207-218, s. 208.

⁹² Jurisdiction of the Courts of Danzig, PCIJ 1928, Seri B, no. 15; Lammers, s. 208.

⁹³ Shale, s. 194.

kazanması gerektiği dile getirilmektedir.⁹⁴ Bu durumda devletler hangi teoriyi benimsemiş olurlarsa olsunlar insan hakları ile ilgili uluslararası andlaşmaların, devletleri, söz konusu andlaşmaları ulusal hukuklarında doğrudan uygulamaya yönelttiği söylenebilir. İnsan haklarının gelişimi ve korunması açısından bu eğilimin önemi göz ardı edilmemelidir.

Uluslararası hukuk ile ulusal hukuk ilişkisine, Amerikan devletleri özelinde bakılacak olursa, bu ilişkinin çeşitlilik arz ettiği söylenebilir. Nitekim, Kolombiya ve Venezuela gibi ülkeler, uluslararası hükümlere, anayasaüstü değer verirken; Kosta Rika ve El Salvador gibi ülkeler, bu hükümlere anayasa ile yasalar arasında değer biçmektedir. Ayrıca söz konusu hükümleri yasalarıyla eşdeğerde tutan Meksika gibi ülkelere de rastlanmaktadır.⁹⁵

Mahkemenin yaklaşımı değerlendirildiğinde, açıkça monist veya düalist bir yaklaşım içinde olmadığı, her iki teoriyi olaya uyguladığı söylenebilir. Bu uygulamanın temelinde de ADÖ üyesi devletlerin tamamında monist ve düalist yaklaşımlara yönelik yeknesak bir uygulamanın olmamasının yattığı düşünülmektedir. Mahkeme, düalist bir bakış açısı ile bazı yasaların sorumluluk açısından doğrudan hüküm doğurmayacağını öncelikle devletin belirli işlemler yapması gerekliliğini ifade etmiştir.⁹⁶ Ancak, Mahkeme burada monist teoriden türeyen bir istisnaya değinmektedir: Kendiliğinden uygulanabilir normlar (Self-executing norm)⁹⁷. Bu normları hiçbir işleme gerek kalmadan bireyleri doğrudan etkileyen normlar olduğunu belirtmiştir ve kendiliğinden

⁹⁴ Shale, s. 194.

⁹⁵ Aslan, s. 270; Türk hukuku bakımından bkznz: Akkutay, s. 423 vd.

⁹⁶ Advisory Opinion OC-14/94, para. 41-42. Yasanın, ilgili alanı etkileyebilmesi için sonraki normatif tedbirlere ek koşullara uyumu veya sadece devlet otoriteleri tarafından uygulanması gerekebilir. Ancak, bahsedilen bu norm yargı yetkisine tabi bireyleri, yürürlüğe girdiği anda etkileyebilir. Mahkeme, bu görüşmede, daha iyi bir terim olmadığı için, bu türleri ‘kendiliğinden uygulanabilir normlar’ olarak adlandıracaktır. Eğer bir kanun kendi kendini icra etmiyorsa ve henüz somut bir davaya uygulanmadıysa, Komisyon, yalnızca yasanın ilan edildiği gerekçesiyle devlete karşı bir dava açmak için mahkemeye başvuramaz. Kendi kendini icra etmeyen yasalar, yetkililere yasanın uygulanması açısından uygun önlemleri alma yetkisi verir. Kendiliğinden yasalar, sırf hükümde yer aldıkları gerekçesi ile iç hukukta uygulanmadan veya herhangi bir sonuç doğurmadan insan haklarının ihlali anlamına gelmezler.

⁹⁷ Bu kavramla ilgili olarak bkznz: ICRC, <https://casebook.icrc.org/node/20805>, <https://casebook.icrc.org/node/20695>, <https://casebook.icrc.org/node/20784>, https://casebook.icrc.org/node/20893#part_b_ii_c, <https://casebook.icrc.org/node/20838>, <https://casebook.icrc.org/node/20779>; Carlos Manuel Vazquez, “The Four Doctrines of Self-Executing Treaties”, *The American Journal of International Law*, Vol. 89, No. 4 (Oct., 1995), pp. 695-723; Damos Dumoli Agusman, *Self Executing and Non Self Executing Treaties What Does It Mean?*, *Indonesian Journal of International Law*, vol.11, number 3.

uygulanabilir normlar söz konusu olduğunda, ister bireysel ister toplu olsun, insan hakları ihlalinin, bu tür yasaların ilan edilmesiyle gerçekleşeceğini ifade etmiştir.⁹⁸ Doktrinde kendiliğinden uygulanabilir normların ortak bir tanımı yapılamamıştır.⁹⁹ Ancak, genel olarak tanımlamak gerekirse, kendiliğinden uygulanabilir normlar, uluslararası andlaşma hükümlerinin, ulusal hukuk tarafından yeni, fazladan bir işlem yapılmaksızın, ulusal hukukta uygulanması olarak tanımlanabilir. Kendiliğinden uygulanabilir norm kavramı, Amerika Birleşik Devletleri'nde Foster vs. Neilson¹⁰⁰ Davası ile doktrine girmiş olup, Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde “doğrudan uygulanabilirlik” kavramı altında kullanılmıştır.¹⁰¹ Avrupa Birliği, Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nın Danzig davasında¹⁰², Danzig-Polonya andlaşmasının, Danzig yetkilileri için bir dava hakkı sağladığına ve bir andlaşmanın taraflarının bireysel haklar ve yükümlülükler yaratan kurallar koyabileceğini ve bunların ulusal mahkemeler tarafından uygulanabilir olduğunu hükmetmesini referans alarak, kendiliğinden yürütülebilen normların, mahkemeler tarafından uygulanabilir bireysel haklar yarattığını kabul etmiştir.¹⁰³ Doğrudan uygulanabilir nitelikte bir AB hukuku normunun ulusal hukukta uygulanabilir olması için ulusal hukuk mekanizmaları ile herhangi bir dönüştürme yani ulusal hukuk işlemine gerek duyulmaz. ¹⁰⁴ Doğrudan uygulanabilirlik kavramı, özellikle 1960'lı yıllarda Van Gend en Loos davasında¹⁰⁵ Avrupa Mahkemesi tarafından ortaya konulmuş ve Avrupa Ekonomik Topluluğu Anlaşması hükümlerinde, uluslararası andlaşmaların, ulusal mahkemelerde dikkate alınması gereken bireysel haklar yarattığını belirtmiştir.¹⁰⁶ Bir andlaşma, bir ulusal mahkeme ve ulusal otoritelerin doğrudan uygulayabileceği, birey için öznel haklar ve görevler oluşturabileceği ve bireyin ulusal mahkemeler ve ulusal otoriteler önünde buna başvurabileceği durumlarda doğrudan uygulanabilir kabul edilir.¹⁰⁷ Ancak, hem kendiliğinden uygulanabilir normların hem de doğrudan

---

⁹⁸ Advisory Opinion OC-14/94, para. 43.

⁹⁹ Damos Dumoli Agusman, “Self Executing and Non Self Executing Treaties What Does It Mean?”, Indonesian Journal of International Law, vol.11, number 3, s. 320.

¹⁰⁰ Foster v. Neilson, 27 U.S. 253 (1829)

¹⁰¹ Agusman, s.322; Tekin Apaydın, s. 547.

¹⁰² Jurisdiction of the Courts of Danzig, Advisory Opinion, 1928 PCIJ Series B, No. 15.

¹⁰³ Agusman, s. 324.

¹⁰⁴ Tekin Apaydın, s. 545.

¹⁰⁵ Case 26/62, Van Gend en Loos v. Netherlands Inland Revenue Administration, (1963) ECR.

¹⁰⁶ Agusman, s. 324.

¹⁰⁷ Agusman, s. 325; Tekin Apaydın, s. 545.

uygulanabilir normların ulusal yasalarda uygulanabilmesi için de usulüne uygun olarak onaylanmış ve yürürlüğe girmiş bir uluslararası andlaşma gerektiği unutulmamalıdır.

Mahkeme, sanki onaylanmayan bir andlaşmanın da bu sonucu doğuracağı kanaatini uyandıracak şekilde bir açıklama yapmıştır. Aslında, buradaki kendiliğinden uygulanabilirlik, ulusal hukukta buna dair bir yasalama faaliyetinin olmaması demektir. Mahkemenin düalizm çerçevesinden monist bir düşüncenin ürünü¹⁰⁸ olan kendiliğinden uygulanabilir normları açıklamaya çalışması kafa karıştırıcı olmaktadır. Her ne kadar bu istisnayı dile getirmiş dahi olsa Mahkeme, sonuç olarak, bir devletin Sözleşme'yi onaylaması veya kabul etmesi üzerine üstlendiği yükümlülükleri açıkça ihlal eden bir yasanın çıkarılmasının, bu andlaşmanın ihlali anlamına geldiğine ve bu tür bir ihlalin belirli kişilerin hak ve özgürlüklerini etkilemesi durumunda, söz konusu devlet için uluslararası sorumluluğa yol açtığına karar vermiştir.¹⁰⁹

Mahkeme, ikinci soruya ilişkin olarak ise daha kısa bir açıklamada bulunmuştur. Buna göre; Sözleşme ile kurulan organların yargı yetkisinin, insan haklarının korunması ile ilgili olarak sorumluluğun, bireyleri değil, yalnızca devletleri esas aldığı belirtilmiştir. Böylece, Mahkeme yukarıda da değinildiği gibi bu soruya uluslararası sorumluluk unsurlarından yola çıkarak cevap vermiştir. Mahkeme, devletin temsilcileri veya yetkilileri tarafından işlenen herhangi bir insan hakları ihlalinin, o devletin sorumluluğunda olduğunu; eğer bu ihlaller aynı zamanda uluslararası suçlar teşkil edecek olsaydı, ek olarak bireysel sorumluluğa da yol açacağını dile getirmiştir.¹¹⁰ Sonuç olarak Mahkeme, bir devletin temsilcileri veya yetkilileri tarafından Sözleşme'yi açıkça ihlal eden bir yasanın uygulanmasının, o devlet için uluslararası sorumluluk doğuracağını, eğer söz konusu icra uluslararası bir suç teşkil ediyorsa, icra eden temsilci veya yetkilileri de uluslararası cezai sorumluluğa tabi tutacağını danışma görüşünde belirtmiştir.¹¹¹

DEĞERLENDİRME

Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin OC-14/94 sayılı danışma görüşü, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf devletlerin sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini ve buna uyulmaması

¹⁰⁸ Tekin Apaydın, s. 547.

¹⁰⁹ Advisory Opinion OC-14/94, para. 50.

¹¹⁰ Advisory Opinion OC-14/94, para. 56.

¹¹¹ Advisory Opinion OC-14/94, para. 57.; Shaw, s.569

sonucundaki sorumlulukları irdelemesi bakımından önemli bir karardır.

Mahkeme'nin, danışma görüşünde açıkladığı üzere, Komisyon'un yetkisinin sadece Sözleşme'nin 64. maddesine dayandırmadığı, Sözleşme'nin 31. ve 44. maddesinde yer alan ve Komisyon'un amaçlarının belirtildiği maddelere dayandırıldığı hatırlanmalıdır. Bu durum, Peru ve Kosta Rika'nın itirazlarına rağmen yapılmış ve Mahkeme, insan haklarının korunması, yorumlanması söz konusu olduğunda geniş bir bakış açısına sahip olduğunu göstermiştir. Yine, Peru'nun danışma görüşüne konu olan yeni anayasa taslağı için belirtilen anayasanın yürürlüğe girip girmeyeceği itirazında da Mahkeme, bu durumun danışma görüşü kararı vermesine engel olmayacağını, hatta kendisinin insan hakları ile ilgili olarak Sözleşme'de yer alan, olayla ilgili bütün hükümleri uygulayabileceğini belirterek, ADÖ üyesi devletlere yapacakları yasaların "taslak" dahi olsa Sözleşme'ye uygun olması gerektiğinin altını çizmiştir. Bu yaklaşımla ilgili olarak, Mahkeme'nin bu sonuca, Komisyon'un Peru Devleti'nin taslak anayasasını sorularda ifade etmediği argümanını öne sürerek ulaştığını ancak, Komisyon'un taslak anayasaya da atıfta bulunduğunu belirtmek gerekir. Yine de Mahkeme'nin insan haklarının korunmasına yönelik olarak verdiği bu danışma görüşü, daha sonra ortaya çıkabilecek uyumsuzluklara ışık tutması bakımından dikkate alınması gereken bir karardır.

Sorular nezdinde Mahkeme, devletlerin uluslararası sorumluluklarının ne şekilde oluşabileceğini ve bu sorumluluğun devlet temsilci ve yetkililerine eğer şartlar oluşmuşsa nasıl atfedilebileceğini hüküm altına almıştır. OC-14/94 sayılı danışma görüşünde Mahkeme, uluslararası sorumluluk kurumunu, sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerin ihlali özelinde değerlendirmiş ve bu konu ile ilişkili sonuca ulaşmıştır. Mahkeme, Sözleşme'ye taraf devletlerin sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini, ulusal hukuklarındaki taslak metinleri oluştururken dahi gözetmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Uluslararası sorumluluk ilkesinin temel normları işletilerek ulaştığı bu sonuç, günümüzde de halen geçerliliğini korumaktadır.

Son olarak Mahkeme, ulusal ve uluslararası hukuk ilişkisini monist ve düalist teorileri harmanlayarak yorumlamış ve bu minvalde devletlerin Sözleşme kapsamında çıkarttıkları yasaların hangi sistemi benimsediklerinden bağımsız olarak Sözleşme ile uyumluluğunu aramıştır. Mahkeme, düalist teoriyi açıklarken kendiliğinden uygulanabilir normları, düalist teorisinin istisnası olarak belirtmiştir. Doktrinde, monist teori içerisinde açıklanan kendiliğinden uygulanabilir normların, Mahkeme tarafından düalist teori içerisinde açıklanması, danışma görüşünde yer alan soruların açıklanmasında çelişkiye yol açtığı söylenmelidir.

KAYNAKÇA

- ACER, Y., KAYA, İ., *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı İngilizce Özetli, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş* 12. Baskı, Seçkin Yayınevi, 2021
- AGUSMAN, D.D., Self Executing and Non Self Executing Treaties What Does It Mean?, *Indonesian Journal of International Law*, vol.11, number 3
- AKİPEK S., “Türk Mevzuatının Onaylanan Uluslararası Antlaşmalar ile Uyumlaştırılması Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 48, sy. 1, Mayıs 1999
- AKKUTAY, A. İ., “Uluslararası Antlaşmaların Türk İç Hukukundaki Konumu ve Etkileri”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11 / 1, Haziran- 2007
- Annual Report of the Inter- American Court of Human Rights 2022 https://www.corteidh.or.cr/images/informes/2022_informe_eng_02.pdf
- ASLAN, V., “Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sistemi”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:3 Sayı:2 Yıl, 2012
- AYBAY R., “Uluslararası Antlaşmaların Türk Hukukundaki Yeri”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 70, 2007
- ÇAPAN, A., “İnter-Amerikan İnsan Hakları Sistemi (Tarihsel Gelişim ve Güncel Sorunlara Yeni Yaklaşımlar)” *Hukuk Kuramı*, Cilt: 1, Sayı: 3, Mayıs Haziran 2014
- ÇAMURCUOĞLU, G., “Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Öngörülen Koruma Mekanizmaları”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14- 2019
- DWYER, A. S., “The Inter-American Court of Human Rights: Towards Establishing an Effective Regional Contentious Jurisdiction,” 13 B.C. *Int'l & Comp. L. Rev.* 127, 1990, <http://lawdigitalcommons.bc.edu/iclr/vol13/iss1/6>
- ERKİNER, H., H., *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, XII Levha Yayınları, 2010
- GEMALMAZ, M. S., *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukun Genel Teorisine Giriş*, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 4. Baskı, Beta Yayınevi, 2003
- Human rights in the Inter American System, <https://www.oas.org/ipsp/images/>

English%20FAQs.pdf

- LAMMERS, J. G., “The Monist or Dualist Approach to the Relationship between International Law and National Law”, *NJA Law Journal*, 3, 2009
- NESLİ, A., Amerikalılararası İnsan Hakları Mahkemesinin Tarihi Gelişim Süreci,
- Genel Teşkilât Yapısı ve Yargılama Usûl Esasları, *Terazi Hukuk Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 150, Şubat 2019
- ÖZKAN I., “Uluslararası Hukuk- Ulusal Hukuk İlişkileri”, <https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2014/01/1-1-%C5%9F%C4%B1-%C3%96ZKAN.pdf>
- PAZARCI, H., *Uluslararası Hukuk Dersleri 1. Kitap*, Gözden Geçirilmiş 15. Bası, Turhan Kitapevi, 2021
- PAZARCI, H., *Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap*, Tamamen Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 6. Baskı, Turhan Kitapevi, 2019
- SAMANCI, U., “Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinin Denetim Organları ve Amerikalılar-Arası İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Uygulanmasının Denetimi”, *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan, C.21, Özel S., 2019
- SHALE, I., “Historical Perspective on the Place of International Human Rights Treaties in the Legal System of Lesotho: Moving beyond the Monist-Dualist Dichotomy.” *African Human Rights Law Journal*, vol. 19, no. 1, 2019
- SHAVER, L., “The Inter-American Human Rights System: An Effective Institution for Regional Rights Protection.” *Washington University Global Studies Law Review*, vol. 9, no. 4, 2010
- SHAW, M. N., *Uluslararası Hukuk*, Çeviri Editörü İbrahim Kaya: Çevirenler Yücel Acer, İbrahim Kaya, M. Turgut Demirtepe, G. Engin Şimşek, Sekizinci Baskı, TÜBA Yayınları
- SOMMER KONUK, B., “Çevre ve İnsan Hakları İlişkisine Yeni Bir Yaklaşım: Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin OC-23/17 Sayılı Tavsiye Görüşü”, *Inonu University Law Review –InULR* 11(1): 384-393, 2020

SUR M., *Uluslararası Hukukun Esasları*, Tıpkı 15. Baskı, Beta Yayınevi, 2021

URAL USLAN, Y., GÜNER, T., “İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması: Amerikan Sistemi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.19, S.2, s.309-322, 2014

UZUN, E. *Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu*, 3. Baskı, Seçkin Yayınevi, 2021

TEKİN APAYDIN, D. “Monizm-Düalizm İkileminde Türk Hukuk Sistemi: Uluslararası Hukuka Bakış Üzerine Doktrinel Uzlaşmazlığın Nedenleri ve AB Hukuku Işığında Bir Değerlendirme”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9 / 1, Haziran -2018

Uluslararası Andlaşmalar ve Belgeler

Amerika İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirgesi https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=531

Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi, https://www.oas.org/dil/treaties_b-32_american_convention_on_human_rights.pdf

Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi Statüsü,

https://www.oas.org/xxxivga/english/reference_docs/Estatuto_CorteIDH.pdf

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur

BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm22016089ss0148.pdf>

Uluslararası Hukuk Komisyonu bu konuyla ilgili olarak Uluslararası Eylemlerden Dolayı Devletlerin Sorumluluğuna İlişkin Taslak Madde, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf

